

О.Л. Трухан, А.В. Оверчук

Житомирський державний технологічний університет, ke.nauka.zdtu@gmail.com

Сьогодні практично не можливо знайти організації, які б в однаковій ситуації використовували однаковий стратегічний план розвитку. Стратегічні напрями розвитку можуть бути єдині (наприклад, вихід на нові ринки, зміцнення конкурентного становища, диверсифікація бізнесу), однак конкретні способи та інструменти виконання стратегічних настанов завжди будуть мати певні відмінності. Не можна не погодитись з тим, що багато в чому стратегічний інструментарій підприємства залежить від здібностей та пізнавальних (когнітивних) особливостей головних учасників стратегічного процесу (керівників, управлінців, аналітиків). На цьому й наполягає когнітивна школа стратегій (вона ж – школа пізнання), прихильники якої, спираючись на когнітивну психологію, аналізують стратегічний процес із погляду пізнавальних здібностей людини.

Когнітологія (англ. cognition – знання, пізнання, пізнавальна здатність і грец. logos – слово, вчення) – інтегральна наука про когнітивні (пізнавальні) процеси у свідомості людини, що забезпечують оперативне мислення та пізнання світу.

Під когнітивним стилем людини розуміють сукупність критеріїв пріоритетів під час вирішення задач та пізнання світу, специфічні для кожної людини. Особливо важливі такі характеристики когнітивного стилю, як:

- незалежність – полнезалежність;
- імпульсивність – рефлексивність;
- ригідність – гнучкість;

– когнітивна еквівалентність [1; 2].

Поленезалежність віддзеркалює здатність людини концентрувати увагу лише на тих аспектах проблеми, що необхідні для вирішення конкретної задачі, та вміння відкидати усе зайве, тобто не залежати від фону або поля, яке оточує задачу. Під імпульсивністю розуміємо швидке прийняття рішень, а під рефлексивністю – схильність до розсудливості. Ригідність характеризує здатність людини до зміни точок зору у відповідності до зміни ситуації. Ригідні люди не схильні змінювати свою структуру сприйняття, а гнучкі легко пристосовуються до нових обставин. Когнітивна еквівалентність характеризує здатність людини до розрізнення понять та їх розбиття на класи та підкласи. Чим вужче діапазон когнітивної еквівалентності, тим більш тонку класифікацію здатна привести людина, тим більше понять та ознак вона може виділити.

В останні двадцять–тридцять років когнітивна школа привернула до себе увагу багатьох відомих дослідників, що співпрацюють і з представниками інших стратегічних напрямків (наприклад, зі школою позиціонування з питань пізнання в стратегічних групах (Reger and Haff, 1993; Bogner and Thomas, 1993) і стратегій продажу бізнесів компаній (дивестицій) (Duhaime and Schwenk, 1985). В огляді М. Лайлса відзначається, що ця галузь досліджень стратегічного управління набула особливої популярності в 1980–ті рр. [3].

Роботи цих та інших дослідників утворили не стільки єдину наукову школу, скільки збірки не пов'язаних між собою досліджень, що не завадило, Г. Мінцбергу, Б. Альстренду, Б. Лемпелу об'єднати їх в своїй книзі «Школи стратегій» [4] в один науковий напрямок.

Слід зазначити, що до появи, одночасно, цілої хвилі робіт, пов'язаних із дослідженням пізнавальних аспектів стратегічного управління, науковців та практиків більше цікавили вимоги до мислення й умови його здійснення (наприклад, що необхідно знати стратегові?), ніж сам розумовий процес. І незважаючи на всі зусилля школи пізнання, ми усе ще далекі від розуміння тих складних творчих актів, результатом яких і є стратегії.

Справжні стратеги здебільшого самоучки: вони вибудовують – головним чином на основі набутого досвіду – власні структури знань і ментальні процеси. Досвід формує коло їхніх знань, що у свою чергу обумовлює дії індивідів, які збагачують їх новим досвідом. На цьому дуалізмі й ґрунтуються дослідження когнітивної школи, і він стає відправною точкою для двох зовсім різних напрямків цієї школи.

Перший, більш позитивістський когнітивний напрямок, трактує обробку й структурування знань, як спробу створення деякої об'єктивної (кіно)картини світу, коли когнітивні здібності розглядаються як свого роду кінокамера. Поглядаючи на світ, вона за волею оператора збільшує або зменшує зображення, які, на думку когнітивістів, далеко не повністю передають об'єктивну реальність.

Другий напрямок когнітивної школи наполягає на суб'єктивності пізнання, розглядаючи стратегію, як інтерпретацію світу. Уявний погляд спрямовується усередину, щоб зрозуміти, як розум формує думки щодо побаченого – подій, символів, поведінки клієнтів і т.д. Таким чином, якщо перший напрямок сприймає пізнання, як відтворення світу, то другий стверджує, що пізнання створює світ [4].

Когнітивна школа постійно розвивається, а її предмет пов'язаний з ментальним процесом формування стратегії. Враховуючи вище викладене, можна виділити найбільш вагомні узагальнюючі твердження, на яких ґрунтується методологія школи пізнання.

1. Формування стратегії є процес пізнання, що протікає у свідомості стратега.
2. Отже, стратегії зароджуються як перспективи (у формі концепцій, карт, схем, фреймів), що визначають способи одержання інформації з зовнішнього середовища.
3. Ця інформація (згідно «об'єктивного» напряму когнітивної школи) перш, ніж вона буде розшифрована за допомогою когнітивних карт, проходить крізь численні фільтри, що її спотворюють, або є просто інтерпретацією середовища, яке існує тільки в тому вигляді, у якому воно сприймається. Зовнішнє середовище, інакше кажучи, можна моделювати, структурувати і конструювати.
4. Як і концепції, стратегії «народжуються з великими зусиллями», але навіть ті, яким удалося «народитись», досить далекі від досконалості, але згодом, коли вони перестають бути продуктивними, їх зміни пов'язані зі значними труднощами.

Слід відзначити, що сьогодні потенціал когнітивної школи набагато перевершує науковий внесок її прихильників. Центральна ідея школи вірна: процес формування стратегії є в тому числі й процесом пізнання, зокрема створення стратегії є досягнення розуміння. Але стратегічне управління, якщо й не в теорії, то на практиці, має досить часто звертатися до когнітив-

ної психології. Або, якщо висловлюватись точніше, психологія пізнання повинна знайти відповіді на найважливіші питання стратегічного менеджменту, і насамперед, про формування у свідомості стратега розуміння існуючої дійсності.

Слід також погодитись, що людська свідомість інтегрує величезні масиви різноманітної комплексної інформації. У деяких випадках ті менеджери, які зневірилися розробити гарну стратегію, впадають в «стратегічну летаргію», а інші – роблять разючі успіхи в пізнанні. І тому, якими б цікавими не були дослідження деформацій, що впливають на процес прийняття рішень, ігнорування таких феноменів, як мудрість досвіду, творче озаріння, інтуїтивний синтез і означає викривлення нашого розуміння.

Когнітивна школа пізнання приділяє велику увагу конкретним стадіям процесу формування стратегії, особливо періодам початкового розуміння стратегії, періодам переосмислення прийнятих стратегій і періодам звикання до них, внаслідок когнітивного закріплення.

Отже, головною передумовою щодо застосування когнітивного підходу в управлінні стратегічним розвитком підприємства слід вважати поєднання різних галузей науки в процесі прийняття управлінських рішень, зокрема: економіки, соціології, психології та ін. Сучасні процеси в економіці зобов'язують керівників вітчизняних підприємств по-новому поглянути на поведінкові аспекти прийняття стратегічних рішень. Водночас, головними перспективними напрямками досліджень з даної проблематики слід вважати розвиток нових наукових підходів, таких як когнітивна інформатика в економіці та управлінні, а також когнітивні системи підтримки стратегічних рішень.

Список використаних джерел:

1. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление / Д. Аакер. – [7-е изд.] ; пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. – СПб. : Питер, 2007. – 496 с.
2. Ковени М. Стратегический разрыв: Технологии воплощения корпоративной стратегии в жизнь / [М. Ковени, Д. Гэнстер, Б. Хартлен, Д. Кинг] ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 232 с.
3. Миддлтон Джон. Библиотека избранных трудов о стратегии бизнеса. Пятьдесят наиболее влиятельных идей всех времен / Джон Миддлтон ; пер. с англ. – М. : ЗАО «Олимп–Бизнес», 2006. – 272 с.
4. Минцберг Г. Школы стратегий / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Дж. Лэмпел ; пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб. : Питер, 2000. – 336 с.